

DANMARKS BEDSTE RENOVERING

RE NOVER
PRISEN 2020
DANMARKS BEDSTE RENOVERING

BYGNINGER, DER GÅR FORREST

Somme tider undrer man sig over, hvorfor flere endnu ikke har fokus på at tænke anderledes og skabe vækst på en anden måde. At vi for at sikre vækst og velstand til stadig flere mennesker på Jorden er nødt til at bruge ressourcerne med meget større omtanke.

Vi skal gå fra en lineær tankegang – hvor vi først producerer, så forbruger og til sidst smider en ting eller et materiale ud som affald – til en cirkulær tankegang, hvor råstoffer og ressourcer, dimser og dingener og ja også byggematerialer og mursten genanvendes, genbruges og upcycles. Hvor løsningen ikke bare er at bygge nyt – men at renovere det vi allerede har. Og de nominerede til årets RENOVER pris er jo strålende eksempler på, at det på ingen måde behøver være hverken kedeligt eller spartansk. Tværtimod.

Intet er så skønt som at træde ind i en bygning, hvor man fornemmer omhuen bag det bevarede. Hvor kreative hoveder har fundet løsninger, man ikke lige selv ville have tænkt på. Hvor det gamle træ står endnu, eller hvor indmaden har fået ny funktion. Hvor murstenene fortæller en historie, og gulvene har patina, og helhedsindtrykket emmer af kvalitet og kærlighed.

Vi skal væk fra Brug og Smid Væk-kulturen. Det er let nok at sige. Men de nominerede til RENOVER prisen viser, hvad det kan betyde i praksis. Viser løsninger, som man har lyst til at leve i og være en del af. Giver positive eksempler. Forhåbentlig til inspiration for mange.

I publikationen her kan du læse mere om de seks nominerede, som er fundet blandt 162 indstillede projekter. Et af projekterne kan ovenikøbet kalde sig 'Danmarks bedste renovering 2020'. Og så er der lige et projekt mere. Nemlig vinderen af Specialprisen, der gives til et projekt, som ikke nødvendigvis lever op til RENOVER prisens kriterier, men som alligevel fortjener opmærksomhed og beundring, fordi det skiller sig ud og rummer noget ganske unikt, som har gjort en forskel for lokalområdet.

Tillykke med RENOVER prisen 2020.

Connie Hedegaard
Formand for KR Foundation og CONCITO samt fhv. Klima- og energiminister

INDHOLD

04	RENOVERING – ET KORT TILBAGEBLIK
08	3 TENDENSER VI KOMMER TIL AT SE MERE TIL IFØLGE VINTERAKADEMIET
12	RYESGADE 25 – NOMINERET TIL RENOVER PRISEN
20	NORDAGERSKOLEN – NOMINERET TIL RENOVER PRISEN
28	VESTERVÆNGET – NOMINERET TIL RENOVER PRISEN
36	KEDELHALLEN – NOMINERET TIL RENOVER PRISEN
44	DET KGL. BIBLIOTEK I AARHUS – NOMINERET TIL RENOVER PRISEN
52	AFRY’S DOMICIL – NOMINERET TIL RENOVER PRISEN
62	UNGDOMSØEN – NOMINERET TIL SPECIALPRISEN
70	FRA 162 INDSTILLINGER TIL 6 NOMINEREDE PROJEKTER
72	OM RENOVER PRISEN

RENOVERING – ET KORT TILBAGEBLIK

Der er sket meget, siden RENOVER prisen første gang kårede Danmarks bedste renovering i 2013. I denne artikel tager vi et kort tilbageblik på, hvordan renovering har udviklet sig og ser nærmere på, hvad vi kan forvente mere af.

Fra teknisk disciplin til social forandring
Karen Mosbech har siden RENOVER prisens begyndelse været en del af nomineringsudvalget, og hun har i dette arbejde haft berøring med alle de projekter, som har været indstillet i årenes løb. Karen har derigennem kunnet følge, hvordan renovering har udviklet sig og fået stadig stigende opmærksomhed – både i branchen og bredere i samfundet.

”Da vi første gang skulle finde de nominerede til RENOVER prisen, var det en niche, som ikke særlig mange havde fokus på. Det var tydeligt,

at det blev set som en ren teknisk disciplin, hvor der var fokus på at skabe løsninger, der var centreret om miljø. Det handlede om målbare initiativer som at skabe bedre isolation, mindske energitab, PCB og asbest, og der blev ikke tænkt æstetisk på samme måde. Nu ser vi derimod, at renovering har fået langt større fokus, og er noget, som flere beskæftiger sig med og taler om. Nu handler det i højere grad om klima og bæredygtighed i bred forstand, og der skal skabes løsninger, der vil noget mere. De bygninger vi bruger, skal ikke kun være energieffektive og grønnere, de skal også sætte et aftryk og skabe social forandring.”

Det ændrede syn på renovering og den stigende opmærksomhed hænger ifølge Karen Mosbech sammen med, at både branchen og samfundet som helhed er blevet mere opmærksomme på

Ryesgade (2013)

Magisterparken (2016)

Langkærparken (2013)

Kedelbygningen (2016)

ressourceknaphed, klima og bæredygtighed. Det er et syn, som projektchef i Realdania Vera Noldus kan nikke genkendende til, og som hun også ser komme til udtryk i de projekter, der hvert år bliver indstillet til RENOVER prisen:

”Nogle af de bedste eksempler på den tendens er de almene boliger som f.eks. **Langkærparken (2013)** og **Magisterparken (2016)**, som vi heldigvis ser flere og flere af. Det er projekter, hvor renoveringen ikke alene fører til energibesparelser, men også igennem beboerinvolvering har skabt mere fællesskab og tryghed og derved også løftet området socialt. De såkaldte ‘sociale renoveringer’ viser, at man er begyndt at tænke mere over, hvad renovering er og kan, for eksempel ved at koble boligområderne på omkringliggende stisystemer

eller grønne områder, så de går fra at være lukkede områder til åbne bydele.”

Ånden i detaljen
I takt med det stigende fokus på bæredygtighed har vi også ændret måden, vi tænker om de bygninger, der omgiver os, hvor vi har fået et stadig større ønske om at bevare og transformere – på samme tid. Vera Noldus påpeger, at det er en tendens, der har rødder i lukningen af større industriområder som værfte, varehuse og slagterier, der efterlod store, robuste bygninger uden funktion og formål, og ofte med centrale placeringer.

”Vi har fået øjnene op for de muligheder, der ligger i den yngre bygningsarv fra 50’erne og

Ny Rosenhøj vandt jubilæumsprisen for almene boliger i 2017

The Silo (2018)

frem, hvor vi er begyndt at se mere på de kvaliteter, den eksisterende bygning har. I stedet for at presse en funktion ned over en bygning, ser vi på, hvilken ny funktion den kan understøtte. Her er **The Silo (2018)** et prominent eksempel, men også et projekt som **Herning Bibliotek (2015)** viser i mindre skala, hvordan man er begyndt at tænke mere kreativt og bygge videre på stedets egne kvaliteter og finde en funktion, der passer til bygningen. Dé renoveringer ville ikke have fundet sted for 15 år siden; der ville man bare have revet bygningen ned og bygget nyt. Mens nu har man bevaret stedets særpræg og samtidigt sparet på enorme mængder nyproducerede materialer.

Den betragtning er Karen Mosbech enig i, og hun understreger, at ønsket om transformation ikke kun handler om, hvordan vi kan bevare f.eks. vores industriarv og give det en ny rolle, men hvordan vi kan forbedre, optimere og effektivisere alle typer af bygninger.

Herning bibliotek (2015)

”Vi er blevet mere brugerorienterede, så i stedet for kun at tænke på at opgradere det fysiske som tidligere, bliver der i stigende grad set på, hvordan renoveringen kan få bygningen til at spille en mere aktiv rolle for dem, der skal bruge den. Vi ser det tydeligst med skolerne, som jo typisk er bygget med ens klasseværelser, men som en del af renoveringen bliver de omdannet til bedre at understøtte nye pædagogiske principper. Det bliver muligt at slå flere lokaler sammen til større forsamlinger eller dele dem op, så eleverne har plads til gruppearbejde. Det er simpelthen en mere helhedsorienteret tilgang.”

Potentiale og fremtid

De mange forandringer i vores syn på renoveringens potentiale har også været med til at accelerere renovering som disciplin, fordi det er blevet mere attraktivt at bo i transformerede bygninger, hvor man kan mærke relationen til historien og koblingen til nuet. Karen Mosbech

Nr. Vium Skole (2017)

mener da også, at der kun kommer til at være mere renovering på danskernes dagsorden i fremtiden.

”Slutbrugeren er mere interesseret i at få noget renoveret, og det får flere til at kaste sig over det som disciplin. Vi ser også, at transformation og renovering som studieretninger i dag er populært på arkitektskolen blandt de studerende, så jeg er helt sikker på, at feltet kun kommer til at udvikle sig endnu mere. Jeg tror, at vi kommer til at se mere til tendensen med sammensmeltede byggerier, hvor man kort sagt tager noget fortid og tilføjer noget fremtid. Det er noget, vi har set meget af på Baltikum, hvor man bygger ovenpå det eksisterende og tilfører bygningen en fræk kant, som gør det spændende. Det er vi begyndt at blive mere bevidste om herhjemme,” fortæller Karen Mosbech.

Netop en stigende efterspørgsel fra brugernes side kan vise sig at have afgørende betydning for at fremme potentialet i renovering, påpeger Vera Noldus. Det kan nemlig motivere til udviklingen af bedre værktøj til brug i renovering, så det bliver en mere attraktiv måde at udvikle på.

”Vi kommer ikke udenom, at vi skal udnytte de kvadratmeter vi har, mere og bedre. Op til 80% af vores eksisterende bygningsmasse vil stå der endnu i 2050, så vi har et påtrængende behov for at finde ud af, hvordan vi kan optimere dem bedst muligt. Derfor kommer vi også til at se mere til Lean & Green-processer, hvor produktivitet og bæredygtighed går hånd i hånd, og gerne med forståelse for bygningernes arkitektoniske kvaliteter. Det kræver dyb faglighed hos alle aktører, så jeg håber, at de relevante uddannelser vil have endnu mere blik for dette vigtige fagområde.”

Villa i Sydbyen (2019)

Multikulturhuset i Sønderborg (2018)

3 TENDENSER VI KOMMER TIL AT SE MERE TIL IFØLGE VINTERAKADEMIET

- 1 Vi kommer i højere grad til at se mod fremtidige, skiftende behov. Dansk Byggeri anslår at 95% af danske boliger i 2025 vil være boliger, der allerede er opført i dag. Vi bor i den forstand allerede i fremtidens boliger, og vi ser, at flere tænker i at skabe muligheder for flere funktioner i en renovering, så man kan begrænse mængden af fremtidigt energi- og ressourceforbrug ved ombygning.
- 2 Klima og bæredygtighed kommer kun til at fylde endnu mere, og det vil være med til at accelerere den grønne omstilling af byggeriet. Der kommer til at være en øget efterspørgsel på løsninger, der kan levere konkrete reduktioner i klimaaftrykket, og produkter, hvor materialer i stigende grad genanvendes. Det vil stille større

krav til alle dele af branchen, hvor et øget fokus på samarbejde på tværs af faggrupper og et højt vidensniveau om klimavenlige og bæredygtige tilgange er helt centralt.

- 3 Det stigende fokus på klima og bæredygtighed kommer også til at betyde, at vi kommer til at opleve en større samfundsdebat om, hvordan man balancerer behovet for bæredygtige løsninger med hensynet til vores kulturarv. Hvor skal skæringen gå mellem grønne, energibesparende renoveringer og den helt særlige plads, som vores bevaringsværdige bygninger har for samfundet? Det kommer til at blive en vedvarende debat, som også vil give anledning til at tænke i kreative løsninger, der både bevarer, forbedrer og fornyer.

Om Vinterakademiet

Vinterakademi er et initiativ af Danmarks grønne tænketank CONCITO og NCC, hvor målet er at kvalificere og give unge professionelle i byggeriet større indsigt i og værktøjer til at fremme klima, bæredygtighed og tværfagligt samarbejde i branchen. Akademiforløbet er gennemført årligt siden 2015, hvor over 250 unge arkitekter, ingeniører, bygningskonstruktører, sociologer, økonomer, planlæggere mfl. har deltaget.

NOMINEREDE TIL RENOVER PRISEN 2020

162 renoveringer fra hele Danmark var i år indstillet til RENOVER prisen.
Seks unikke projekter har fundet vej gennem nomineringsudvalgets nåleøje
og er nomineret til RENOVER prisen 2020.

RYESGADE 25

BOLIGER TIL FREMTIDEN I HISTORISK ETAGEEJENDOM

En beboelsesejendom fra 1906 på Nørrebro i København har med en renovering, der kombinerer bevaring og fornyelse, fået tidssvarende lejligheder uden at gå på kompromis med bygningens bevaringsværdier.

Anvendelse	Bolig
Bygherre	Drost Fonden
Bygherrerådgiver	Arup&Hvidt
Arkitekt og totalrådgiver	rønby.dk
Arkitekt	Krydsrum Arkitekter
Ingeniør, vvs og konstruktioner	Falkon
Ingeniør, energi og indeklima	Ekolab
Dansk Skybrud Rådgivning	
Entrepriser	KES Køng
	Juul&Nielsen
	KBS Byg
Christoffersen & Knudsens Eff.	Smock Ventilation
	Fugmann
Realiseret	2018
Beliggenhed	Ryesgade 25, 2200 København N
Areal	501-5.000m²

Inden renoveringen gik i gang, blev der indrettet en prøvelejlighed, der blev beboet i en periode. Lejligheden fungerede som et eksperimentarium, hvor tekniske løsninger blev afprøvet, og samtidig var den showroom for interesserede lejere.

Opgraderede lejligheder
Før renoveringen var der en del små lejligheder, og flere af dem var kun ensidigt belyst. Efter en stor rokering er der flyttet vægge og lagt lejligheder sammen, så alle boliger nu får lys fra flere sider, og de fleste lejligheder er blevet større. I stuer og værelser er der stadig stuk og paneler, der er gen-skabt med traditionelle materialer og håndværks-teknik uden på den nye indvendige isolering af ydervægge og vindueslysninger. Isoleringen er af fenolskum, der blot er 50 mm tyk og dermed ikke stjæler ret meget areal. De gamle døre og gulv-brædder er så vidt muligt genbrugt.

Køkkenerne er nye, og nogle af dem er indrettet på nyvundet areal, der er skabt i et indadgående hjørne, der før stod som en mørk og uanvendelig del af baggården.

Interiørerne er holdt fri for synlige installationer til det decentrale ventilationsanlæg med varmegen-vinding. Ventilationskanalerne er ført over et ned-sænket loft i entréen, mens det i værelserne, der

har fuld loftshøjde, kun er synligt i kraft af en diskret ventil øverst på væggen.

Nedlagte bagtrapper
Ved at nedlægge bagtrapperne er der blevet plads til nye badeværelser, der er præfabrikerede og samlet på stedet. Uden bagtrappe er det nødvendigt at brandsikre hovedtrappen med et sprinkleranlæg, der er ført næsten usynligt. Hovedtrapperummet er bevaret med trapper, balustre og udskårne mæglere og med indgangs-partiets terrazzogulve, der er blevet repareret. Det øverste trappeløb, der fører til tagetagen, er nyt, men er udført mage til de oprindelige.

Tagetagen er ny
Kiphøjden på taget er den samme som før, men hele tagetagen er nybygget med stejle taghæld-ning, så der er blevet plads til syv nye tagboliger. Seks af dem har privat tagterrasse, mens den syvende er i en etage med en fælles tagterrasse ovenpå. Her er direkte adgang fra tre af de fem opgange og med elevator. Der er i to af opgangene etableret elevatorer, så der er skabt niveaufri adgang, og der er indrettet tre handicapegnede lejligheder i ejendommen.

På de nye tage er der monteret solceller som en integreret del af tagbeklædningen, og på den fladere del af taget er der sedum, som suger regnvand.

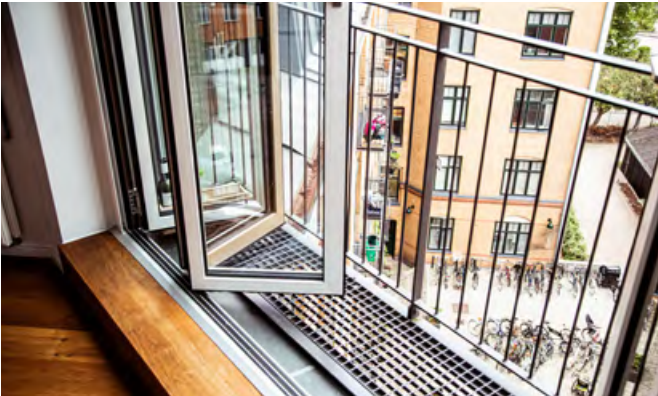
Facaderne er fastholdt

Den indvendige isolering er valgt for at kunne bevare de karakteristiske murede facader med dekorative elementer. En lukket gavl har dog fået udvendig isolering, hvor der samtidig er skjult en stor ventilationskanal fra en nyetableret restaurant i stueetagen. Der er monteret nye altaner, og mange af dem er smalle, så de ikke tager magten fra facaden og ikke skygger for underboen. Også de gamle indgangsdøre er bevaret så vidt muligt, og selv om alle vinduerne er skiftet til nye energivinduer, minder de om de gamle. De har samme

opdeling, og de består af koblede rammer med energiglas i den inderste og et enkelt lag trukket glas i den yderste.

Bæredygtighed betaler sig

Bygningen er som den første bevaringsværdige ejendom blevet DGNB-certificeret og har dermed fået et kvalitetsstempel som bæredygtig. Det gælder også økonomisk, hvor bæredygtighedsprofilen gør ejendommen attraktiv. Sammen med de større lejligheder, der gør det muligt for familier at blive boende, er der nu den ønskede beboersammensætning, som er en del af den langsigtede strategi for ejendommen.

Efter

Efter renoveringen er alle lejligheder gennemlyste og har fået mindst én altan, hvor store foldedøre betyder, at rum og altan smelter sammen. Gulvbrædder er så vidt muligt bevaret, og stuk og paneler er genskabt, så den historiske stemning danner ramme om den moderne indretning. Alle køkkener er nye, og nogle af dem er placeret i helt nyt areal, der er skabt ved at udnytte et tidligere mørkt indadgående hjørne. I den nye tagetage er der både private og fælles tagterrasser, hvor sedumtag suger regnvand og bidrager til et grønt miljø. Også udearealerne er blevet forbedret med cykelparkering, fælles opholdsarealer og lokal afledning af regnvand, som bruges til havevanding. Med nyetableret restaurant og café inviterer ejendommen byens liv indenfor.

Før

Før renoveringen var boligerne dårligt isolerede og svære at varme op, en del lejligheder var små og dunkle, tagetagen var uudnyttet, og lejemålene i stueetagen bidrog ikke til et aktivt byliv.

4 GODE GRUNDE

Medlem af nomineringsudvalget, Henrik Mielke, giver her sin begrundelse for, hvorfor Ryesgade 25 nomineres til RENOVER prisen 2020.

1 "Renoveringen af Ryesgade 25 udmærker sig især i arbejdet med bæredygtigheden. Man har lavet en bæredygtig renovering til en sølv DGNB-certificering på en gammel københavnerejendom. Og i denne proces har man hele vejen igennem haft respekt for den oprindelige arkitektur."

2 "Renoveringen har også åbnet ejendommen op ud mod byen. Man har haft mod og tid til at skabe noget liv omkring ejendommen: det indebærer f.eks. en spændende og interessant restaurant i stueetagen, som også har fokus på bæredygtighed samt en lille café. Man har altså også været med til at give noget liv til gaden – til Ryesgade. Ejendommen lukker sig ikke om sig selv, men åbner sig ud mod bylivet. Renoveringen er ikke kun til beboerne i ejendommen, men også dem, der kommer forbi."

3 "I renoveringen har man skabt nogle rum, hvor man kan mødes som opgang – den fælles tagterrasse. Det er et sted, hvor man kan være sammen og nyde de omgivelser, man bor i. Ejendommen består efter renoveringen af lejligheder i forskellige størrelser renoveret med forskellige standarder. Det medvirker, at man har mulighed for at have en lidt mere blandet og mangfoldig beboersammensætning. Man har altså mest arbejdet med den miljømæssige bæredygtighed, men indirekte synes jeg, at man også har lykkedes med social bæredygtighed – uden at det egentlig har været italesat."

4 "Miljø- og energimæssigt er der både blevet gjort brug af solceller, der er integreret i taget, og en bæredygtig indvendig isolering. Man har skabt nogle gennemlyste lejligheder med godt indeklima styret af decentrale ventilationsanlæg. Lejlighederne har langt mere brugskvalitet, på den måde som de står i dag."

NORDAGERSKOLEN

BEDRE INDLÆRING MED FLEKSIBLE LOKALER OG GOD AKUSTIK

I Ringe på Fyn ligger en typisk folkeskole fra 1960’erne, som efter en renovering ikke længere er som de fleste. Bag de gamle gulstensmure er klasselokaler ændret til faglokaler med mulighed for en mere varieret undervisning.

Anvendelse
Institution

Bygherre
Faaborg Midtfyn Kommune

Arkitekt
Arkitektfirmaet Charlotte Folke ApS

Ingeniør
Ingeniør’ne

Entrepriser
Odense Nedbrydning
Toft Entreprise
Tømrerfirma & Snedkerfirmaet
Carsten Knudsen
Snedker- & Inventarfirmaet
Peter Thuesen
Aunslev Tæppe- og gulvbelægning
Midtfyns VVS & Smedie
HJ Ventilation
Fyens Energiteknik
Faaborg EL
Årslev Malerforretning
ABA Siemens
G4S

Realiseret
2018

Beliggenhed
Rolighedsvej 16,
5750 Ringe

Areal
501-5.000m²

Baggrunden for renoveringen har været en tro på, at det fysiske miljø har stor betydning for elevernes indlæring, og at indretning, møblering og god akustik kan nudge de unge til at lære mere og have en god adfærd.

Fra klasseværelser til faglokaler
Renoveringen omfatter udskolingen på 7., 8. og 9. klassetrin, der før har holdt til i to etager med ens klasseværelser, der var små og helt fyldt op af stole og borde. Klasseværelserne er nu bygget om til forskellige faglokaler. De bærende vægge mellem lokalerne er bevaret, men der er slået huller i dem, så flere rum hænger sammen. Det giver både mere plads og flere rum i rummet, så der er mulighed for forskellige måder at sidde på alt efter, hvad man skal lave, og hvor man føler sig bedst tilpas.

Der er bygget nye siddemøbler i trappeform, der appellerer til at fokusere på lærerens undervisning, inden eleverne arbejder videre i større eller mindre grupper et andet sted. Med akustikregulering, ny belysning og nye møbler på gange og i grupperum er der nu mulighed for at arbejde uden for faglokalet. Renoveringen har på den måde understøttet skolens ønske om at reducere den traditionelle tavleundervisning og faste stoleopstilling til fordel for en projektorienteret undervisning.

Ud af lokalet i frikvartererne
I løbet af dagen bevæger eleverne sig rundt mellem faglokalerne, og de har dermed ikke faste siddepladser. Det betyder, at de blander sig mere med hinanden, og det ser eleverne selv som et plus. I frikvartererne må de ikke opholde sig i faglokalerne, men kan være i gange og grupperum, i aulaen eller i indgangsområdet omkring de nye lockers, hvor eleverne kan låse deres ting inde. Lockers stod højt på ønskesedlen, da eleverne havde mulighed for at komme med forslag til renoveringen, og de er ikke kun funktionelle, men også dekorative, fordi de har forskellige farver.

Flere funktioner i ny svalegang
Eleverne kan også arbejde udendørs på en ny svalegang, der har udgang fra alle faglokaler og tjener som flugtvej. Den er udført så bred, at den også kan benyttes til ophold og undervisning, og så dens overdækning samtidig skygger for solen, så lokalerne ikke bliver alt for varme. Den gamle murede facade ud til svalegangen er nemlig fjernet og erstattet af en ny glasfacade med energiruder, der isolerer bedre og giver mere dagslys end før.

God akustik er afgørende

I skolens aula står den oprindelige asymmetriske betonkonstruktion stadig synlig som et markant arkitektonisk element i rummet. I hver ende af aulaen er der bygget nye trappeformede sidde-møbler, der også kan bruges som scener, og rummet er indrettet med møbelgrupper, der let kan flyttes. Møblerne er også chikaner, der gør aulaen til et opholdsrum og ikke bare et gennemgangsrums.

Akustikken var før renoveringen meget dårlig, så en forbedret akustik var nødvendig for at gøre rummet brugbart til aktiviteter lige fra morgen-samling til gruppearbejde. Lofterne består stadig af trælist, men har i dag akustikregulerende materiale bagved. Scenetæppet og store gardiner

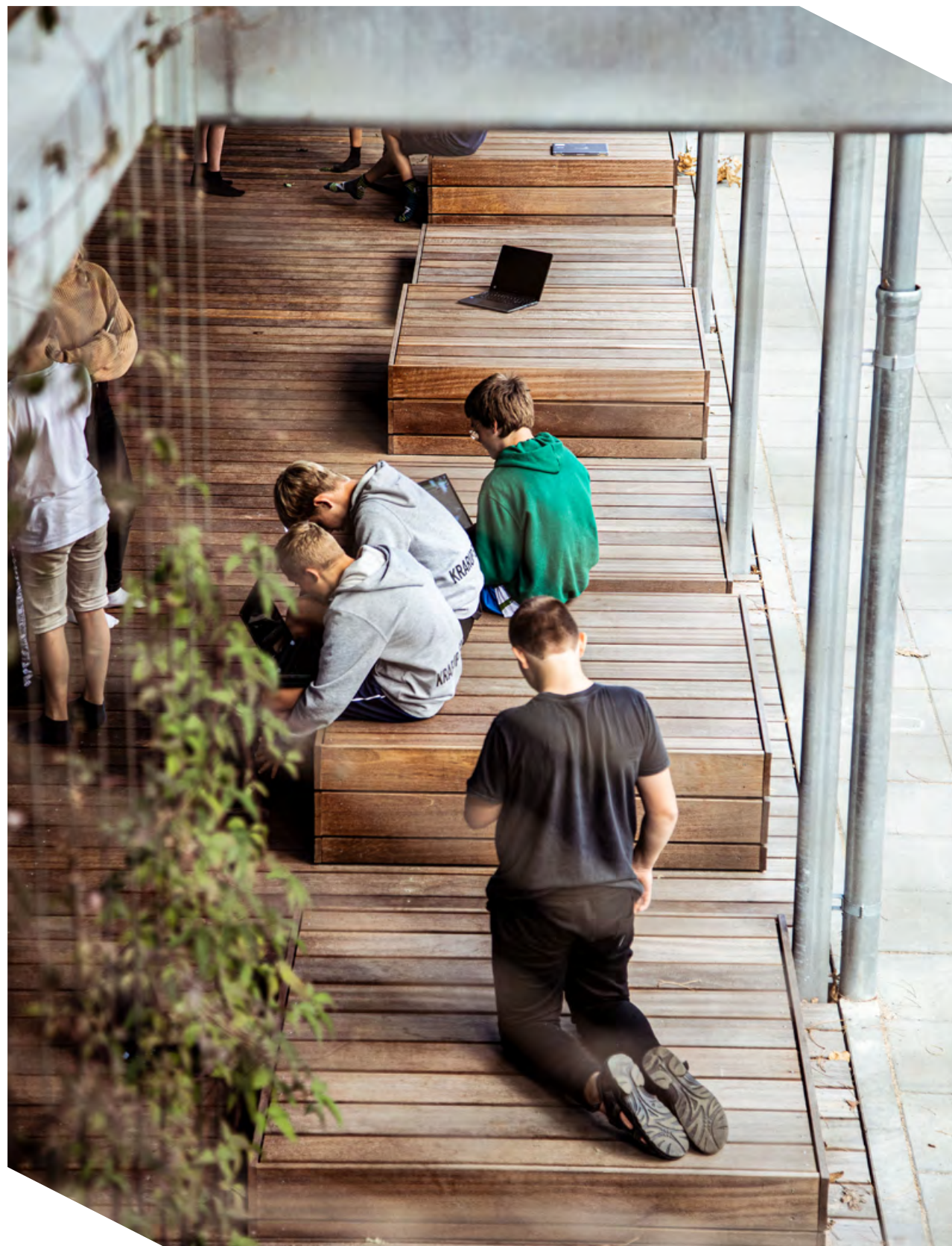
foran vinduerne er også en del af den akustiske løsning. I faglokaler og gangarealer er der foretaget akustikregulering med træbetonplader bag forsatsvægge af trælist. Akustikreguleringen er integreret i arkitekturen og har været et nøgleord i renoveringen, da mindre støj er med til at gøre undervisning og læring lettere.

Efter
Ombygningen af en facade har givet mulighed for en ny svalegang, der løser flere funktioner som flugtvej, solafskærmning og opholdsareal, og klatreplanter gør den til en visuel overgangszon mellem lokalerne og det grønne område ved Ringe Sø. Det nye ventilationsanlæg er anbragt i en diskret tilbygning på skolens gavl, så det ikke skæmmes den oprindelige bygning. I lokalerne er ventilationsrørene ført synligt, så man undgår nedhængte lofter. Det nye møblement er integreret med bygningen bl.a. med akustikregulering bag trælist. Ved at bryde gennem eksisterende vægge er flere lokaler lagt sammen og giver mulighed for forskellige opholdssteder. Ved skolens indgangsparti bliver man budt velkommen af farverige lockers, og i gangen i den nederste etage, der er delvis kælder, har væggene fået ny farvesætning, og der er skabt nicher med forskellige møbelgrupper.

Før
Før renoveringen var skolen præget af ensformige facader og rum, der var dårlig akustik, manglende opholdssteder og uinspirerende klasseværelser, der gjorde den ønskede undervisningsform vanskelig.

4 GODE GRUNDE

Medlem af nomineringsudvalget, Karen Mosbech, giver her sin begrundelse for, hvorfor Nordagerskolen nomineres til RENOVER prisen i 2020.

- 1 "Jeg synes, at en af grundene til at nominere Nordagerskolen er, at det er et godt eksempel på, hvordan renovering af de fysiske rammer kan inspirere til, at man videreudvikler sin pædagogik. De har haft en dygtig arkitekt, som har kunnet forstå og oversætte den pædagogiske vision til nogle gode fysiske rammer – det er et meget sympatisk projekt, som har en god eksempel-værdi – halvdelen af Danmarks folkeskoler skulle tage en tur hertil og få inspiration."
- 2 "De er utrolig bevidste om de fysiske rammer og samspillet med, hvad der foregår i bygningen. De fysiske rammer var tidligere en barriere for dem. Når de fx ville lave projektarbejde i mindre grupper, blev de hæmmet af at stå i firkantede klasseværelser. I dag har de faglokaler og mulighed for at mødes på tværs i hyggelige kroge."
- 3 "Den måde, de har arbejdet med akustikken på, er også et led i tankerne bag pædagogikken. Fortællingen i det her projekt er nemlig, at børnene skal kunne finde roen. Når man går rundt, får man sådan en fornemmelse af, at her kunne man godt sætte sig ned og lære noget. Skolelederen fortæller, at børnene slet ikke er trætte til sidst på dagen – selv kl. 16 er de friske, og det peger på et godt indeklima."
- 4 "Denne renovering udmærker sig også miljømæssigt; og her mener jeg især arbejdet med overflader, materialer, indeklima og lys. Det er et stilfærdigt projekt, med enormt gode materialer og løsninger. De har fx samtidig fået udnyttet deres frie kvadratmeter udendørs til ikke at være frie kvadratmeter mere, ved at skabe rum på svalegangene, som både fungerer til ophold i pauser og undervisningen. At det hele så også er udført i en ekstrem høj håndværksmæssig kvalitet, gør det bare endnu bedre."

VESTERVÆNGET

BOLIGBEBYGGELSE BYDER VELKOMMEN

I et alment boligselskab i Skive har en helhedsrenovering med nye facader, istandsættelse af lejligheder og helt nye udearealer ændret et dårligt image og tomgang på lejligheder til en populær boligbebyggelse med venteliste.

Anvendelse	Renoveringen har omfattet 10 blokke i boligbebyggelsen, der blev opført 1968-71 og frisket op med en facaderenovering i 1990'erne. Efterhånden havde bebyggelsen fået et dårligt omdømme. Opvarmningen var både dyr og dårlig, lejlighederne havde skimmelsvamp, og der var sociale problemer, fordi bebyggelsen lukkede sig om sig selv og manglede aktiviteter for børn og unge.
Bolig	
Bygherre	
Bornvia	
Bygherrerådgiver	
Kuben Management, Aalborg	
Arkitekt	
Henning Pedersen fra ERIK arkitekter	
Skitseprojekt ved arkitekt MAA	
Dorte Sigh fra MEISSNER + SIGH	
Entreprenør	
Murerentreprisen ved Mads Ginnerup	
Tømrerentreprisen ved Niels Thomsen	
Realiseret	
2018	
Beliggenhed	
Vestervænget 2-20,	
7800 Skive	
Areal	
Over 20.000m ²	

Nedrivning giver gevinst
Inde i området har en række blokke fået revet de øverste etager ned, så bygningerne står tilbage i stueetageniveau med nye tage. Blokkene er på den måde forvandlet til rækkehuse. Det giver flere forskellige boligtyper og en større variation i bebyggelsen, der bliver mindre massiv med den nye blanding mellem højt og lavt byggeri.

Nye facader løser problemerne
Både rækkehuse og blokkene har fået nye, velisolerede facader af teglsten, og det har løst problemerne med kuldebroer, fugt og skimmel. I samme omgang er de gamle, lukkede altaner fjernet og erstattet af nye, der er store og åbne, og vinduerne er skiftet ud med nye energivinduer.

Beboerne holder varmen
Beboerne har været involveret i processen, og fra starten var det et stort ønske at få et nyt varmesystem. Den oprindelige strålevarme i lofterne fungerede dårligt og var ovenikøbet dyr. Lofterne er bevaret, men der er etableret nyt varmesystem med ventilation og varmegenvinding, som har givet store besparelser på varmeregningen.

Beboerne var bekymrede for, om renoveringen ville stjæle lyset i de velbelyste lejligheder, men det gode dagslys er der stadig. Alle lejligheder er blevet opgraderet med nye overflader, gedigne gulve af egetræ, nye køkkener og badeværelser, og der er etableret lydisolering på væggene mellem boligerne.

Færre og bedre lejligheder

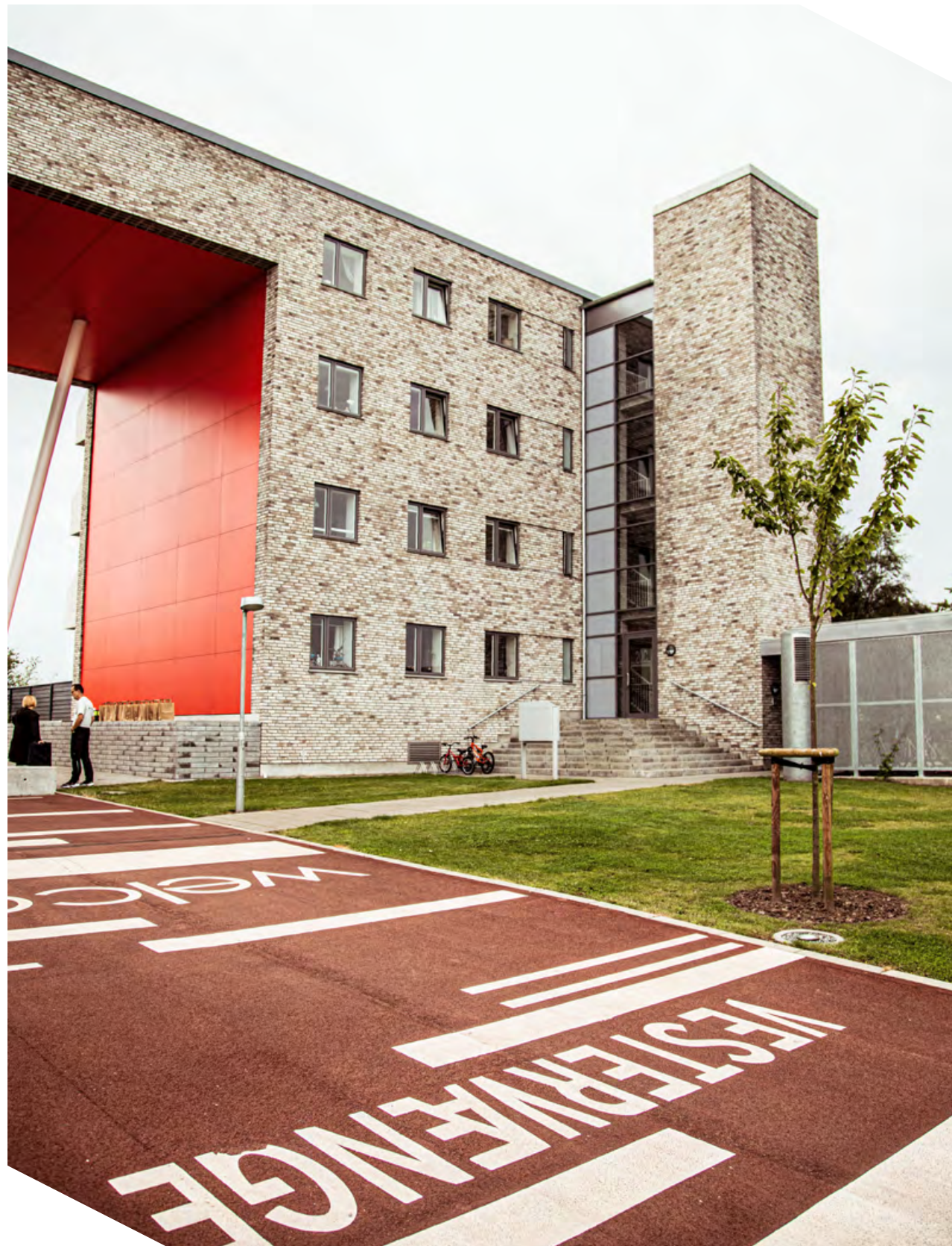
Med renoveringen er antallet af lejemål reduceret fra 236 til 179, fordi nogle boliger er nedlagt, og andre er slået sammen. I nogle af blokkene er der etableret nye trapper og elevatorer, så der nu er niveaufri adgang til en tredjedel af boligerne.

Der er valgt udvendige trappetårne, så man ikke har taget areal fra lejlighederne. Med flere boligtyper end før er bebyggelsens beboersammensætning blevet ændret, og sammen med en bolig social helhedsplan har renoveringen været med til at ændre stedets ry. Hvor der før var mere end 100 tomme lejligheder, er der nu 190 personer på venteliste.

Efter
Ved at fjerne nogle opgange er der blevet plads til en port med røde vægge, der byder indenfor i området sammen med ordet 'velkommen' skrevet på flere sprog på stiens røde asfalt. Nye udearealer giver mulighed for en lang række aktiviteter, og der er også lokal afledning af regnvand. En særlig belysning giver både tryghed og forskellige oplevelser, fordi lysets farve skifter hver dag. På den nye amfiscene kan beboerne holde sig opdateret med nyheder på storskærm, og det er en af beboerne, der er ansvarlig for indholdet. Der er skabt variation i bebyggelsen og flere forskellige boligtyper ved at fjerne de øverste etager på nogle af blokkene, så de i dag er blevet til rækkehuse med private haver. Andre blokke har fået nye trappetårne med elevator, så der er skabt niveaufri adgang. På hver bygning er der etableret et felt med solceller, der leverer fællesstrøm til bebyggelsen.

Før
Før renoveringen var både blokkene og udearealerne meget ensartede og triste, og lejlighederne havde problemer med dårlig og dyr opvarmning, skimmelsvamp og utidssvarende køkkener og badeværelser.

4 GODE GRUNDE

Medlem af nomineringsudvalget, Henrik Mielke giver her sin begrundelse for, hvorfor Vestervænget er nomineret til RENOVER prisen 2020.

- 1 “Det her er et projekt med ambitioner om at lave en helhedsrenovering, der skulle være mere end bare de bygninger og boliger, der blev renoveret. Og det er i den grad lykkedes. Netop dét har løftet projektet fra en ordinær helhedsrenovering til noget, der er helt ekstraordinært. Vestervænget består nu af moderne, robuste og slidstærke boliger i høj kvalitet. Det er meget tydeligt, at der fra start har været en bæredygtig dagsorden i dette projekt.”
- 2 “Renoveringen har øget livskvaliteten for beboerne, og området er blevet et samlingssted, hvor folk er engagerede og interesseret i at gøre noget for fællesskabet. Helt konkret bemærker man især den åbenhed, renoveringen har skabt. De lokale fremhæver også glæden ved, at området er blevet langt mere åbent og indbydende. ”
- 3 “Den omfattende boligsociale indsats er også en af de ting, der har løftet bebyggelsen – projektet går ud over det faktum, at boligerne er blevet fantastiske at bo i. I arbejdet har man sikret noget aktivitet i området ved at åbne op til byen og lavet forskellige boligtyper – alt sammen er med til at skabe en anden social sammensætning.”
- 4 “Hvis vi helt byggeteknisk går ind i det, så er der blevet taget et ordentligt bæredygtighedsgreb. Man har haft energirenovering som et fokusområde både på den enkelte bolig og på området som helhed. Før renoveringen kunne beboerne dårligt varme lejlighederne op. Det kan de nu med den nye isolering, og det er dertil blevet meget billigere.”

KEDELHALLEN

KREATIVITETEN KOGER I KEDELHALLEN

I Aabenraa har en kedelhal fra 1957 fået ny energi som arbejdsplads for en tegnestue. Efter renoveringen smelter hallens store rumhøjde og rå inventar sammen med et raffineret interiør med træbeklædte vægge.

Anvendelse	Erhverv
Bygherre	ZENI arkitekter a/s
Brandrådgiver	AVNØ Byggerådgivning ApS
Arkitekt	ZENI arkitekter a/s
Udlejer	BoligSyd (almen boligselskab)
Entrepriser	Torps Efterfølger ApS- v/Henrik Frees Chr. Johannsen A/S Math. Hendes EFTF. A/S Gegner EL A/S Airteam A/S Niles A. Nielsen & Søn A/S Tarpgaard A/S Keflico A/S
Realiseret	2018
Beliggenhed	Humlehaven 2A, 6200 Aabenraa
Areal	1-500 m²

Kedelhallens høje skorsten er synlig langvejs fra, og i dag er også selve bygningen og dens funktion med til at skabe synlighed og liv i området, efter at kedelhallen i 2012 holdt op med at producere fjernvarme. Derefter blev den købt af en boligforening, der i dag bruger en tredjedel af den store bygning. Resten lejes af tegnestuen Zeni, der også har stået for renoveringen. De havde tidligere tegnestue næsten lige ved siden af og havde længe drømt om at flytte ind i hallen, der kunne tilbyde et kæmpestort rum med højt til loftet og mulighed for en ekstraordinær indretning.

Fortiden fortæller

Hallen gennemskæres af store installationsrør, der er malet røde lige som den oprindelige tagkonstruktion. Mellem stålsparerne er der frit udsyn til den originale træbeton i loftet, for taget er blevet efterisoleret udvendigt, så den indvendige side af tagkonstruktionen er intakt. Man var heldige at finde det gamle, rødmaledede vægur, som igen pryder rummet og fuldender det industrielle look.

Muråbningerne er de oprindelige, men vinduerne er skiftet ud med nye energivinduer med samme opdeling som de gamle, der har fået nyt liv som rumdelere. Hvor der engang var en rulleport, er der i dag etableret et indgangsparti i glas, der er integreret med et lille, selvstændigt rum, der står som en boks i den store hal. Her kan man sætte

sig, hvis man vil have fred og ro eller ikke vil forstyrre sine kolleger under en telefonsamtale.

For at spille videre på bygningens enkle og funktionelle udtryk er der i stueetagen lagt nyt gulv af beton med isolering og gulvvarme. Det nye gulv ligger oven på det gamle betongulv, hvor de oprindelige installationskanaler er genbrugt.

Foret med træ

Også ydervæggene er blevet efterisoleret. Det er foretaget indvendigt, så de massive teglmure bliver bevaret med synligt murværk i facaderne. Isoleringen er skjult bag en ny indvendig træbeklædning, der går igen på alle vægge og forener den rå bygning med et forfinet interiør. Beklædningen består af brandimprægnerede krydsfinerplader af fyrretræ, der er behandlet med UV-lak, så de ikke mørkner så hurtigt. De fleste af pladerne er hulplader og har akustikregulering bagved, så lyden i det store rum er behagelig. Krydsfinerpladerne er et standardprodukt, men modellen med disse huller fandtes ikke, da projektet gik i gang. Den har tegnestuen været med til at udvikle, og den er efterfølgende sat i produktion. At få samlinger, afskæringer og de smalle fuger til at passe sammen har krævet håndværksmæssig præcision.

Skrå linjer går igen

I en del af rummet er der etableret en indskudt etage, hvis skrå afslutning er inspireret af et skråt afskåret hjørne i bygningen og en skrå væg i det tidligere værksted, der i dag er mødelokale. Under den indskudte etage er der indrettet køkken, kopirum og toiletter, og på 1. sal er der møderum og materialesamling. Adgang sker via en ståltrappe, der er genbrugt fra et andet sted i bygningen. Det indskudte dæk er afstemt med etagehøjden hos naboen, og der er adgang mellem de to lejemål på hver etage, så man kan låne lokaler af hinanden. Dørene fungerer også som flugtveje.

Salgsmateriale i 1:1

De nye lokaler har været en gevinst for tegnestuen. Der er stor trivsel blandt medarbejderne, og hvor alle møder før blev afholdt ude hos kunderne, bliver kunderne i dag inviteret til kedelhallen.

Efter
Hallen er nu isoleret og har fået akustikregulering bag en indvendig beklædning af krydsfinerplader. Det gør den anvendelig som arbejdsplads, der bringer aktivitet til området. Den oprindelige tagkonstruktion med rødmaledede stålspær og lofter af træbeton er bevaret, og sammen med de gamle installationsrør, der også er malet røde, understreger det den rå stemning. Kedelhallens muråbninger er fastholdt, men de oprindelige vinduer er skiftet ud til nye energiruder, og de gamle er genanvendt som rumdelere. På et nyt indskudt dæk er gulvet også af krydsfinerplader, der er lagt med kork i fugerne, så fornemmelsen af træeske bliver forstærket.

Før
Før renoveringen lå kedelhallens store rum uopvarmet og ubenyttet hen, og selv om skorstenen er synlig langvejs fra, bidrog bygningen ikke med opmærksomhed og liv til området.

4 GODE GRUNDE

Formand for nomineringsudvalget, Gøsta Knudsen, giver her sin begrundelse for, hvorfor Kedelhallen nomineres til RENOVER prisen i 2020.

- 1 "Projektet er et godt eksempel på, hvordan man kan forandre et industribyggeri til et erhvervsbyggeri. Måden de har grebet arbejdet an på i forhold til bæredygtighed og energirenovering, synes vi, er fremragende – det er balanceret og ligetil: de isolerer, de får bygningen til at følge nutidige standarder og genbruger samtidig de gamle materialer på en begavet måde. Dertil er håndværket på et meget højt niveau."

- 2 "Renoveringen har resulteret i et rum og et byggeri med en stor rumlig herlighed. Man slapper af, når man går ind i rummet, og det samme fortæller medarbejderne. Projektet har også ændret livet i bydelen omkring tegnestuen: Arkitekterne fortæller, at folk kommer ind fra gaden og udtrykker, hvor glade de er for, at der er kommet mere liv i bydelen."

- 3 "Det er ikke et kæmpe projekt, hvor de kan vise os rundt i alle mulige mærkelige hjørner, men det er en lille perle – ikke kun arkitektonisk, men også på måden man har energirenovret, på processen, på håndværket og inddragelsen af medarbejdere. Selve huset er spændende, fordi det driller en lidt – når man ankommer, ser man en stringent 50'er bygning uden de helt store falbelader, men når man så går ind, så er det et skrin, man træder ind i. Der er en helt anden stemning, end den man ville tro, når man kommer udefra."

- 4 "Projektet har en stor eksempel-værdi – det ligger i en provinsby, som er udfordret, fordi der er mange projekter, der forsvinder. Det er et fremragende eksempel på, at man kan få noget ud af ubrugte industribygninger. Brugsværdien er også helt fantastisk, og økonomisk har det været en god forretning for selve tegnestuen. Og når det drejer sig om samarbejde, er det et rigtig godt eksempel på, hvor godt et resultat man kan få, når bygherre, bruger og håndværker arbejder tæt sammen."

DET KGL. BIBLIOTEK I AARHUS

FLERE KVADRATMETER UDEN AT BYGGE TIL

I Universitetsparken i Aarhus ligger Det Kgl. Bibliotek, der stod færdigt i 1963. Det er synligt langvejs fra i kraft af sit høje bogtårn, hvis skjulte bogskatte har inspireret indretningen, ligesom parkens organiske former er trukket indenfor.

Anvendelse	Kultur
Bygherre	Det Kgl. Bibliotek
Arkitekt	Arkitema Architects
Ingeniører	Moe
Entreprenør	Enemærke & Petersen
EL:CON	
Åbyhøj VVS	
Specialmøbler	WO Interior
Etablering af haven	Deichman Planter
Belysning	ERCO
Etablering af vandbassin	Ry Pool
Fremstilling af vandbassin og informationsmøbel	Skulpturstøberiet
Gardinløsninger	Kvadrat Design Gardiner
Etablering af egetræsgulv	Dinesen
Wayfinding og skiltning	IdéSkilte
Indretning af studiefaciliteter	Kinnarps
HC Andersen skulpturer	Jørn Rønnau
Realiseret	2017
Beliggenhed	Victor Albecks Vej 1, 8000 Aarhus
Areal	501-5.000m²

I kælderetagen var der før renoveringen lukkede funktioner som depoter, tidsskriftmagasin og serverrum, hvor hele landets digitale kulturarv bliver lagret. Omdannelsesprocessen blev skudt i gang med en flytning af serverrummet til en etage i bogtårnet, og der er i dag etableret varmegenvinding med varmepumpe på servervarmen. Ved at gentænke bygningens funktioner er der skabt flere studiepladser, en større kantine, forskellige aktivitetsrum og bedre cirkulation uden at udvide med flere kvadratmeter.

En ønskeseddel fra de studerende
Inden renoveringen gik i gang, kunne de studerende komme med ønsker til nye funktioner. Udover flere studiepladser har de fået tekøkken, madpakkerum og mulighed for at tage brusebad. Herudover drømte de om et sted at holde ’fri-kvarter’. Det ønske har de fået opfyldt i kælderens, der i dag er blevet til et indbydende sted med studiepladser, siddener, møbelgrupper, bordtennisrum og rum til fordybelse eller afslapning i massagestole.

Fokus på lys og lyd
Kælderens forskellige funktioner er organiseret som rum i rummet afgrænset af kurvede glasvægge eller gardiner i afrundede forløb. De organiske former er både med til at bryde de rette vinkler og skabe en god akustik. Det hjælper gardiner og akustikplader på loftet med til sammen med de mange bøger, der står på den store bogreol. Den er det samlende element, der går igen på alle etager.

Akustik har i det hele taget været en vigtig del af renoveringen, hvor der overalt i bygningen er synlige akustikplader på lofterne eller akustikregulering skjult bag tremmevægge. I kælderens har man valgt almindelige akustikplader i lofterne for at kunne bruge ekstra ressourcer på ordentlig kunstig belysning. Det skal ikke føles, som om man er i en kælder, selv om der ikke kommer dagslys ind.

Parken ind i huset
Centralt i bygningen ligger et stort atrium, der går gennem flere etager. Det store rum blev skabt i 1990’erne, hvor man hævdede taget, lavede ovenlys og etablerede en stor metalrotunde som omdrejningspunkt i rummet. Rotunden tog en masse lys og blokerede for kig gennem atriet, og den har man valgt at fjerne, så der i dag er et stort, åbent rum badet i dagslys fra vinduerne i shedtaget, hvor der også er monteret solceller. Der er nu forbindelser på tværs af bygningen og frit udsyn til den høje bogreol, der går op gennem hele rummet og antyder, hvad bogtårnet bagved gemmer på. Ved at flytte en elevator og ændre nogle skillevægge i rummene omkring atriet er der skabt ganglinjer hele vejen rundt.

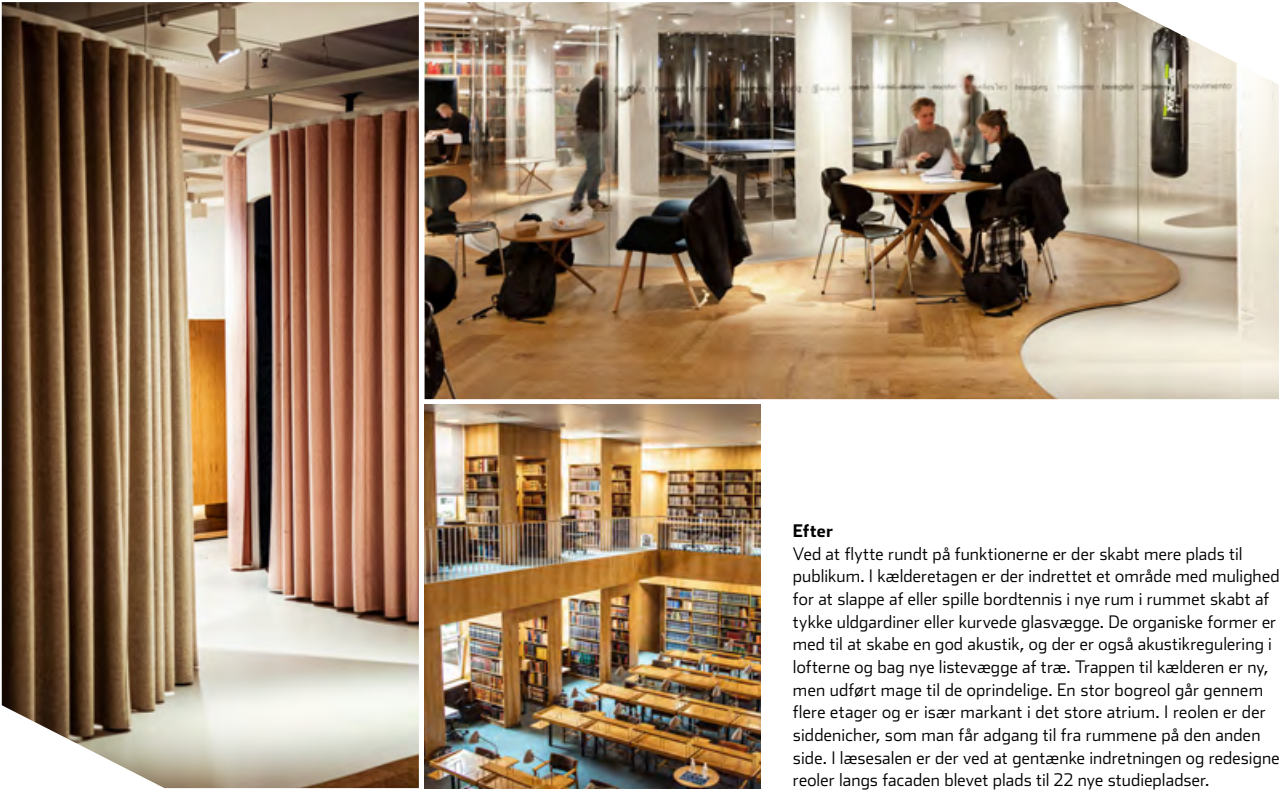

I dag er atriet blevet til en bibliotekshave med store planter og vandbassin inspireret af universitetsparken. Parken har også dannet forlæg for de kurvede former, der går igen mange steder i interiøret, bl.a. i den nye specialdesignede lædersofa i bibliotekshaven, der med sine 53 m slynger sig rundt om de grønne planter. Den høje kvalitet er i tråd med den oprindelige bygnings gedigne materialer og udførelse og betyder, at brugerne behandler inventar og bygninger med respekt.

Biblioteket byder indenfor

Der har i løbet af de forskellige etaper, renoveringen er gennemført i, været en stigning af gæster i bygningen fra et årligt besøgstal på omkring 420.000 til 570.000 i 2019. Tilgængeligheden er blevet forbedret med niveaufri adgang via en ny lift ved hovedindgangen, og en del af renoveringen har omfattet kantinen, der i dag har bedre og flere faciliteter og derfor tiltrækker endnu flere besøgende.

Efter
Ved at flytte rundt på funktionerne er der skabt mere plads til publikum. I kælderetagen er der indrettet et område med mulighed for at slappe af eller spille bordtennis i nye rum i rummet skabt af tykke uldgardiner eller kurvede glasvægge. De organiske former er med til at skabe en god akustik, og der er også akustikregulering i lofterne og bag nye listevægge af træ. Trappen til kælderen er ny, men udført i de oprindelige. En stor bogreol går gennem flere etager og er især markant i det store atrium. I reolen er der siddener, som man får adgang til fra rummene på den anden side. I læsesalen er der ved at gentænke indretningen og redesigne reoler langs facaden blevet plads til 22 nye studiepladser.

Før
Før renoveringen var kælderen lukket af for brugerne med arealer til serverrum og magasiner, og en stor rotunde fyldte det store atrium ud, så lysindfald og gennemgik var blokeret.

4 GODE GRUNDE

Formand for nomineringsudvalget, Gøsta Knudsen giver her sin begrundelse for hvorfor Det Kgl. Bibliotek nomineres til RENOVER prisen i 2020.

- 1 "Den nye grønne oase tiltrækker en masse mennesker, der kommer hver dag og slapper af. Man har fået et rum, som medvirker, at alle de rum, der støder op til, har fået nogle nye forbindelser. Den håndværksmæssige standard er desuden meget høj på det her projekt. Den måde, man har grebet den afbalancerede bæredygtighedsprofil an, er også fremragende."
- 2 "Både personalet og de studerende har været inddraget, og samspillet mellem de udførende og bygherren er begge samarbejder, der også er vigtige at fremhæve. Det er disse samarbejder og samspil, der har initieret de gode løsninger, der er lavet. Projektet her er et mønster eksempel på en lang række af de kriterier, vi vurderer ud fra."
- 3 "Mange renoveringsprojekter er kendetegnet ved en mere dybdegående forandring. Her er det meget mere enkelt: man har besluttet sig for at flytte et serverrum, og det har givet plads til nogle helt nye funktioner i huset."
- 4 "De nye funktioner er præget af en opfattelse af, at man vil lave bibliotek på en anden måde; ikke som et sted, hvor man blot går hen, låner en bog og går igen. Tanken er, at biblioteket skal være et sted til vellyst, hvor man møder andre studerende og uddeler sociale erfaringer. Viden og væren går simpelthen hånd i hånd i det her projekt. Der er dannet nogle rum for at understøtte netop dette, som jeg synes er fremragende: De materialer, man har brugt, er som resten af universitetet lavet i gedigne nordiske kvalitetsmaterialer med frække formmæssige detaljer, og der hviler en ro, som gør, at jeg fyldes med velvære, når jeg træder ind i biblioteket."

AFRY'S DOMICIL

KONTORBYGNING I NYT LYS

I Herning har en kontorbygning fra 1965 været igennem en renovering, der med respekt for den oprindelige arkitektur har givet masser af dagslys, bedre akustik og nye tekniske installationer, der gerne må vises frem.

Anvendelse	Erhverv
Bygherre	AFRY (Bygherrerådgiver, byggeledelse, tilsyn, DGNB-auditor mm.)
Arkitekt	Erik Arkitekter (tidligere KPF)
Investor	Pension Danmark
Entrepriser	Tømrerfirmaet Henrik Kristoffersen A/S Bravida A/S Murerfirmaet Kurt Nielsen A/S Skibild Anlægsgartner Post & Vestergaard A/S HB Trapper & Stål A/S Lund & Erichsen A/S Sejer Pedersen A/S Dominus Malerfirmaet Hansen & Mortensen A/S Multiglas Eiler Thomsen Alufacader Sørens Tagdækning A/S Dansk Gulvmontage Thisted Kloakservice CO2 Pro ApS Lindpro A/S
Realiseret	2018
Beliggenhed	Viborgvej 1, 7400 Herning
Areal	5.001-20.000m²

Rådgivningsvirksomheden AFRY, der i dag lejer sig ind i bygningen, var tidligere dens ejer og har stået for renoveringen, der har haft fokus på at bygge om med respekt for den oprindelige arkitektur. Udvendigt er der ikke sket særlige ændringer i bygningen, der står med de oprindelige røde teglfacader og kobber-beklædte tagudhæng. Også det oprindelige haveanlæg med beplantning og granitbelægning står stort set intakt og er blevet sat i stand. Forvandlingen er sket inden døre.

Væk med dækket

Bygningen er i to etager, hvor den nederste oprindeligt rummede arkiver og bokse i en etage stort set uden vinduer. På 1. sal var der et centralt storrumskontor, men ellers var det meste af bygningen inddelt i smalle, lavloftede gange, dunkle cellekontorer og møderum uden dagslys.

Hovedgrebet i renoveringen har været at fjerne betondækket over arkiv- og boksarealet, så der er skabt et stort atrium i to etager med nye ovenlys, hvor solceller på glasset skærmer mod direkte sol. Det har ikke kun givet en bedre ankomst og et stort samlingsrum, men også sikret dagslys ned gennem hele bygningen til alle arbejdspladser. I atriet er der monteret fleksible skærme, der også tjener som akustikregulering og som lysreflektorer, fordi bagsiden leder dagslyset videre ind i bygningen. Med det nye atrium er der skabt bedre kig gennem bygningen, og der er også arbejdet

med forskellige soundscapes, så man kan sætte sig rundt omkring i det store rum og opleve forskellige lyde, der giver særlige stemninger. Atriet er også en del af brandstrategien, fordi røg kan samles i det store rum, så flugtveje holdes frie.

Rumlig variation

I en eksisterende lysgård, der før kun var åben i 1. sals højde, har man også fjernet dækket og forlænget lysgården ned til stueetageniveau. Det giver mere dagslys og dermed bedre udnyttelse af rummene indenfor samt en helt ny gårdhave, der ligger i forbindelse med kantinen. Her er der arbejdet med forskellige rumligheder, hvor dele af rummet har højt til loftet, mens andre er mere lavloftede og intime som i en café. Den rumlige variation går igen i indretningen af kontorer, hvor det selv i storrumskontorer er muligt at få en arbejdsplads, der er afskærmet, hvis man foretrækker at sidde mere beskyttet og roligt.

Træ af god kvalitet

De oprindelige vinduer med karme og rammer af redwood er bevaret, fordi træet var i god stand. Til gengæld er ruderne skiftet ud til lavenergiglas. I interiøret er vægpaneler af egetræ bibeholdt, mens nedhængte lofter er fjernet for at give en større loftshøjde. Også en række af de oprindelige lamper er bevaret, men har fået ny indmad, så de kan bruges med LED-belysning.

—>

Installationerne vises frem

For AFRY er det vigtigt, at de tekniske løsninger er synlige, f.eks. ventilationsanlæggene, der står som store skulpturer i de eksisterende lysgårde. Via låger i de skakte, der skjuler installationerne, kan kunder og andre interesserede få demonstreret, hvordan husets egne installationer fungerer.

DGNB-certificering giver merpris

Frem for at bygge et helt nyt domicil valgte AFRY at blive i bygningen, der med en renovering kunne opfylde deres ønsker om en nutidig standard i forhold til lys, indeklima og indretning. Inden

byggeriet fandt man en investor, der ville købe ejendommen og leje den ud til AFRY, og en del af aftalen var, at byggeriet skulle DGNB-certificeres – et bevis på et bæredygtigt projekt, som har givet en højere salgspris.

Efter

Udvendigt er der ikke ændret på bygningens arkitektur med rødt murværk og kobberklædt tagudhæng, og haveanlægget er sat nænsomt i stand. Indenfor er der fjernet et betondæk, så der er dannet et stort atrium badet i dagslys fra nye ovenlys med solceller. Her er plads til større forsamlinger eller roligt ophold på nye bænke. Akustikken har haft høj prioritet, og bag listevæggene af træ er der akustikregulering. De gamle egepaneler på væggene i gangene er bevaret, lige som de oprindelige væglamper, der i dag er ændret til LED-belysning. Vinduesruder er skiftet ud til nye energiruder, men de oprindelige trækarme er bevaret. En stor lysgård er forsænket en etage, så der er skabt et nyt uderum i forbindelse med kantinen og bedre dagslys til rummene i nederste etage. I en anden lysgård står de nye ventilationsrør synlige som store skulpturelle former.

Før

Før renoveringen var stueetagen helt aflukket og uden vinduer, og 1. sal bestod af små cellekontorer, dunkle gangarealer og et centralt placeret storrumskontor uden ret meget dagslys.

4 GODE GRUNDE

Medlem af nomineringsudvalget, Torben Esbensen giver her sin begrundelse for, hvorfor AFRY's Domicil nomineres til RENOVER prisen i 2020.

1 "Projektet er et godt eksempel på en veludført renovering af et erhvervsbyggeri. Det viser, hvordan man kan transformere et gammelt, umoderne og meget energitunt kontorbyggeri, med korridorer og cellekontorer, til et åbent energirigtigt kontormiljø. Dertil er det blevet en arbejdsplads præget af et godt arbejds- og indeklimamiljø for de ansatte."

2 "I renoveringen er der lavet en del nyt, men det er alt sammen lavet i respekt for det gamle. Der er arbejdet meget med indgangspartiet. Det åbner op og er samtidig et udstillingslokale for, hvad virksomheden selv byder ind med – og det er jo meget interessant, hvordan rummet i sig selv kan promovere, hvem de er."

3 "På energi- og bæredygtighedskriteriet udskiller projektet sig i særdeleshed. AFRY's domicil er det første renoverede kontorbyggeri, der har fået en DGNB-certificering. Certificeringen er i høj grad en af de ting, som denne renovering udmærker sig på. Der findes rigtig mange af de her gamle og meget energitunte kontorer, som er konstrueret på samme måde som dette inden renoveringen."

4 "Samarbejdet i byggefasen har været rigtig godt. De har åbnet op for, at entreprenøren kunne komme med løsninger, draget ham med ind i prissætningen og ikke forlangt, at entreprenøren skulle vide det hele på forhånd. I forhold til vurderingskriterierne så scorer renoveringen altså højt på mange punkter."

VINDEREN AF SPECIALPRISEN 2020

Specialprisen går til et originalt og særligt projekt, der ikke lever op til alle RENOVER prisens kriterier, men som alligevel fortjener hæder for sin stærke idé og frivillige indsats. Og i 2020 er det Ungdomsøen, der fuldt fortjent kan kalde sig vinder af den særlige pris.

UNGDOMSØEN

UNGE HAR INDTAGET FÆSTNINGEN

På en ø ved indsejlingen til Københavns Havn ligger det gamle søfort Middelgrundsfortet. Det har i dag fået nyt liv som et fristed for unge fra hele landet og er et eksempel på, at fællesskab og engagement kan trænge gennem selv det stærkeste forsvar.

Anvendelse	Kultur
Bygherre	Middelgrundsfonden
Arkitekt	Bertelsen og Scheving Arkitekter, (Renoveringsarkitekt)
Hovedentreprenør	JORTON A/S
Entrepriser	JC Møller Ribe VVS Kopp Sorø Hansen & Andersen Kieler ApS Nordic Marine Service A/S Kieler ApS BECH og Koch Netværksmeden
Rådgivere	Orbicon/WSP COWI Niras
Realiseret	2019
Beliggenhed	Middelgrundsfortet 1, 1433 København K
Areal	5.001-20.000m²

Metertykke betonmure. Beskyttet af flere fredninger. Adgangsforhold, der kræver en båd. Og et anlæg, der er født til at holde folk ude. De vanskelige forudsætninger har ikke holdt frivillige og foreninger i samspil med en række fonde, med Nordea-fonden i spidsen, tilbage fra at forvandle det gamle søfort fra 1890’erne til de unges egen ø.

De unge bestemmer
Ungdomsøen er en platform for udvikling og oplevelser, hvor unge mennesker fra hele landet kan være med. Et sekretariat med engagerede frivillige, praktikanter og ansatte sørger for driften, og alle er velkomne på øen uanset alder, men det er de unge, der bestemmer over de forskellige tiltag på øen. Det tidligere raketværksted danner ramme om de unges øråd, hvor ungedemokratiet hersker.

De unge har også været med i renoveringsprocessen både i udvikling og gennemførelse. De har bl.a. været med til at rive ned og bygge op, sejle bunker af ophobet affald væk, male og rense byggematerialer, der skulle genbruges, og der er lagt 70.000 frivilligtimer i selve byggeriet.

Respekt for fortiden
Renoveringen har været præget af, at hele anlægget er fredet – både som fortidsminde og som bygning. Det giver nogle krav til, hvad man kan ændre på, og fra starten blev der fokuseret på at få en tæt dialog mellem de involverede

parter, såvel rådgivere og udførende som myndigheder. Det har gjort det lettere at træffe beslutninger for så kompliceret og usædvanligt et anlæg.

De oprindelige bygninger er bevaret med de gamle betonvægge, solide granittrapper, gulvbelægninger og svære porte. Nogle steder er gulvene belagt med klinker, der er blevet taget op, afrenset af de frivillige og lagt ned igen, efter at installationer blev taget ned fra lofterne og gemt væk i gulvene. De pudsede vægge og hvælvinger er blevet repareret. Løs maling er skrabet af, andet er sandblæst eller afrenset, og så er der nypudset med lys kalkmørtel. Men først måtte man fjerne blyholdig maling, og der er også fjernet både skimmel og asbest i en større miljøsanering.

Plads til nye tiltag
I forbindelse med indretning af nye soverum i de tidligere sovesale er der bygget helt nye badeværelser og garderober, som deles af de ti personer, der er senge til – i fæstningens tid var der 40 personer på den samme plads. Alle værelser vender ud mod havnen og har vinduer, der er placeret højt, så der ikke har været risiko for at blive beskudt. For at skabe udkig er der i dag bygget et hævet træplateau under vinduerne, og det var de unge selv, der fandt på den løsning.

Med den nye funktion er der krav til flugtveje, og det har været sin sag at etablere dem uden at gribe for meget ind i de historiske rammer. Det har krævet gennembrud af vægge mellem ude og inde, og udenfor måtte man fjerne de såkaldte sprængsten, der skulle bære kanonstillingerne og optage rystelser. De lå i vejen og måtte sprænges væk, før der blev plads til de nye flugtvejstrapper. Grus og sten, der blev fjernet, er blevet brugt i ny beton – så sparer man den besværlige transport til øen.

Ny energi

Renoveringen har også forbedret anlæggets varmforsyning. Bygningerne blev tidligere opvarmet via store dieselgeneratorer, der belastede både økonomi og klimaregnskab.

Nu er der etableret et varmevekslingssystem, der genvinder varme fra vandet i Øresund. Varmesystemet har været på arbejde, for det har taget tre år at varme rummene bag de metertykke betonmure op fra 6 grader til en komfortabel temperatur på 20 grader. Der er også anlagt en spildevandsledning til fastlandet, hvor spildevand før blot blev ledt ud i Øresund.

Overnatning i shelters

I udearealerne er der under en række affyringsramper bygget shelters, der ligger beskyttet under ramperne med vid udsigt over havnen og byen. De er bygget af træ i en let konstruktion, der kan fjernes igen uden at have ødelægt det historiske anlæg. Det er de unge, der

har fået idéen til udformningen af shelterne og har været med til at tegne og bygge dem.

Alle er velkomne

Bygningerne er renoveret i forskellig grad afhængig af funktion og behov, og det er ikke alle dele af fæstningen, der er sat i stand endnu. Men de steder, der er blevet renoveret, har indretning og faciliteter med en standard, man har lyst til at bo og være i – om man er ung fra en forening, en folke- eller højskole eller et boligområde, om man deltager i en camp eller er i gang med at udvikle et projekt, eller om man besøger øen som vandrerrhjemsgæst. Et af de unges dogmer er ‘ægte åbent’, så alle er velkomne på øen.

Efter
Installationerne er nu lagt i gulvene, så rummene står så intakt som muligt. De gamle betonvaske i mange meters længde er bevaret. De fungerer ikke mere, men var soldaternes ‘badeværelse’ til etagevask. Den oprindelige granittrappe mødes med nye glasdøre ind til gangene, og bag de gamle porte ud til området er der etableret nye glasporte, som er lettere at åbne og lukke og giver lys til de mørke gange. På de nyrenoverede sovesale er der opbygget et plateau, så man kan kigge ud af de højsiddende vinduer, der er bevaret og sat i stand. Også udendørs mødes nyt og gammelt, hvor der er bygget shelters under de gamle affyringsramper.

Før

Før renoveringen var fæstningens rum plastret til med installationer, de meter-tykk betonmure var gennemkolde, og vægge og hvælv var overfladebehandlet med miljøskadelige materialer.

4 GODE GRUNDE

Medlem af nomineringsudvalget, Karen Mosbech, giver her sin begrundelse for hvorfor Ungdomsøen, vinder den særlige pris i 2020.

1 "Der hersker ingen tvivl om visionen, når man går rundt herude – man kan mærke den. De har udarbejdet en meget moderne demokratisk model. Netop de her dogmer og benspænd er jeg dybt fascineret af. Det bliver enormt spændende at følge med i udviklingen, fordi det ligger i sagens natur, at der hurtigt kommer et generationsskifte og nye kræfter til hele tiden."

2 "Fortet står stadig snorlige udadtil, og man har gjort et grundigt forarbejde med at lade de oprindelige former træde tydeligt frem. Det er tydeligt, at fortiden spiller en stor rolle på øen. De frivillige arbejder med, at man skal kende fortiden for at være i nutiden og komme ind i fremtiden. De arbejder lige-frem med det som et koncept: De har en platform med en raket fra koldkrigen, hvor de 'skyder ideerne ind på land'. Det er et godt billede på, hvordan man integrerer fortiden i nutiden og fremtiden."

3 "Ungdomsøen er på mange måder kendetegnet af indholdet, aktiviteten, idéen og livet herude og er derfor meget mere end et arkitekturprojekt. Det er eksempel på, hvad man kan lykkes med at skabe, hvis vision, idé og handlekraft forenes. Meget af arbejdet har i virkeligheden været at rydde op, gøre rent og skrælle af, for det er ikke et projekt, hvor det ville give mening at bygge en etage ovenpå i glas og stål. Der er lavet forskellige tiltag som nye shelters og aktivitetsrum, som de unge selv står bag, og der er et kæmpestort potentiale i at lave flere arkitektoniske tiltag eller fysiske elementer, der understøtter visionen med øen."

4 "Nomineringsudvalget har valgt at give specialprisen til ungdomsøen, fordi det jo ikke kan være anderledes. Jeg må sige, at enhver, der har en pris, må ønske at give den til det her sted – det er et helt fantastisk sted. Jeg er stolt af at være i et land, hvor man på den måde kan basere en ungdomsø på demokrati. Der er åbent for alle, og jeg kan kun opfordre folk til selv at tage turen hertil og opleve det."

FRA 162 INDSTILLINGER TIL 6 NOMINEREDE PROJEKTER

NOMINERINGSUDVALGET

Gøsta Knudsen er formand for nomineringsudvalget. Han har tidligere været rektor for Arkitektskolen i Aarhus, rektor for Danmarks Designskole og stadsarkitekt i Aarhus Kommune. Gøsta Knudsen er uddannet murer, konstruktør og arkitekt.

Karen Mosbech er medlem af nomineringsudvalget. Hun er administrerende direktør i Freja Ejendomme. Freja Ejendomme udvikler og sælger statens ejendomme med fokus på, at værdiforøgelse og nettogevinst går hånd i hånd med samfundshensyn, arkitektur og bæredygtighed. Karen Mosbech har tidligere været direktør i Københavns Kommune og chef i Slots- og Ejendomsstyrelsen, og hun er uddannet arkitekt.

Torben Esbensen repræsenterer den ingeniørfaglige viden i nomineringsudvalget. Han er direktør i Esbensen Rådgivende Ingeniører, som er stiftet af hans far i 1947. Firmaet har specialiseret sig i energi, indeklima og bæredygtigt byggeri og har en global kundeportefølje. Torben Esbensen er uddannet konstruktionsingeniør.

Henrik Mielke repræsenterer de udførende fag i udvalget. Han er direktør i Enemærke & Petersen, en entreprenørvirksomhed med flere end 500 ansatte. Enemærke & Petersen varetager alle former for entreprenøropgaver – herunder renovering. Henrik Mielke er uddannet murer og ingeniør.

DE SYV NOMINERINGSKRITERIER

Nomineringsudvalget har indstillet de seks nominerede projekter på baggrund af følgende syv kriterier.

Eksempelværdi

RENOVER prisen gives til projekter, der har potentiale til at udvikle renovering som en faglig disciplin, og som gennem sine resultater kan inspirere til efterfølgelse.

Bæredygtighed

RENOVER prisen gives til projekter, der har bidraget til bæredygtig praksis, blandt andet via energirenovering.

Samarbejde og proces

RENOVER prisen gives til projekter, hvor de gode resultater er opnået på baggrund af et godt samarbejde mellem bygherre, brugere, byggeriets parter og de lokale myndigheder.

Brugskvalitet

RENOVER prisen gives til projekter, der bidrager positivt til omgivelsernes sociale, arkitektoniske og oplevelsesmæssige kvaliteter.

Bidrag til omgivelser

RENOVER prisen gives til projekter, der bidrager positivt til nærmiljøet.

Økonomi og værdiforøgelse

RENOVER prisen gives til projekter, der har skabt værdi for bygningssejeren i forhold til kvalitet, tid og ressourcer.

Udførelseskvalitet

RENOVER prisen gives til projekter, hvor håndværk, ingeniørtekniske ydelser og arkitektur er udført på et højt fagligt niveau.

FIRE SKRIDT MOD DANMARKS BEDSTE RENOVERING

INDSTILLINGER

Fra den 1. januar til den 1. marts indstilles der renoveringsprojekter til RENOVER prisen. Det blev til 162 indstillinger i 2020.

JANUAR FEBRUAR MARTS APRIL MAJ JUNI JULI AUGUST SEPTEMBER OKTOBER NOVEMBER DECEMBER

NOMINERING

Efter indstillingsperioden er afsluttet, påbegynder nomineringsudvalget det omfattende arbejde med at vurdere de indstillede projekter. Prisens syv kriterier, interviews og analyser fra Build – Institut for byggeri, by og miljø ligger til grund for nomineringsudvalgets seks nomineringer, der bliver offentliggjort den 5. oktober 2020.

AFSTEMNING

Et valgkollegium af knap 70 repræsentanter fra bygherrebranchen kan i oktober og november stemme på deres favorit blandt de nominerede. Vinderen er det projekt, der får flest stemmer.

KÅRING

Vinderen af RENOVER prisen 2020 kåres ved en digital prisfest den 17. november 2020.

OM RENOVER PRISEN

RENOVER prisen hylder de bedste renoveringsprojekter

Hvert år siden 2013 er RENOVER prisen blevet uddelt for at hylde Danmarks bedste renoveringsprojekter.

Ambitionen med prisen har fra start været at give renovering den synlighed og anerkendelse, som disciplinen fortjener. Ved at fremhæve de mange gode renoveringsprojekter, der findes rundt omkring i landet, er det håbet at inspirere til nye og flere renoveringsprojekter, der kommer hele samfundet til gode.

Vinderen af RENOVER prisen modtager 100.000 kroner. Pengepræmien er tiltænkt en fest for de involverede parter i projektet evt. med deltagelse af beboere/naboer. Overskydende penge kan bruges til andet, der er relateret til projektet, fx indretning af legeplads / fællesareal, dog ikke indkøb af møbler og andet løst inventar.

Udover RENOVER prisen uddeles en specialpris. Specialprisen gives til et projekt, der ikke lever op til alle RENOVER prisens krav, men som på den ene eller anden måde er præget af en originalitet og kreativitet, som fortjener anerkendelse. Med prisen følger en pengepræmie på 10.000 kroner.

Parterne bag RENOVER prisen

RENOVER prisen er stiftet af Realdania og Grundejernes Investeringsfond med henblik på at anerkende renoveringsprojekter, der er med til at vise vejen for, hvordan vi bedst løser den store samfundsmæssige opgave, det er at få opdateret den eksisterende bygningsmasse i Danmark.

Følg RENOVER prisen:

- **RENOVERprisen**
- **RENOVER prisen**
- **renoverprisen**
- **www.renover.dk**

Kolofon

Redaktionsgruppe:
Bo Bjerre Hansen, GI
Vera Noldus, Realdania
Dorthe Bendtsen, Racconto
Sara Engelhardt, Advice A/S

Fotograf af renoveringerne:
Lars Krogsgaard
Nordagerskolen: Kristine Mengel
Det Kgl. Bibliotek i Aarhus: Laura Stamer
Fotos af eksisterende forhold
tilhører projekterne

Grafisk tilrettelæggelse:
Tina Therese de Krak

Trykkeri:
Frederiksberg Bogtrykkeri A/S

Oplag: 400

ISBN: 978-87-93527-03-4

